

نوشتاری بر تأثیر ویرانگر روشنفکری بر معماری اسلامی - ایرانی

زلزله‌ای با قدرت انگیز و دل‌پس

اشاره:

معماری نقطه تلاقی فرهنگ و هنر با دیگر علوم است. عرصه‌ای که نمادها و نشانه‌های تفکرات و مکاتب فکری، به آسانی از در، پنجره، دیوار و حتی نوع چینش خشت‌های سازه‌ها، آشکار می‌شود. سخن‌گزافی نیست اگر گفته شود که معماری یکی از بهترین راه‌ها و بسترهای ورود یک تفکر در هر زمانی است. آن چه در پیش رو می‌آید به تأثیرات فکری روشنفکران و مکاتب آنها در معماری ایرانی اشاره می‌نماید.

مهرداد مسین سر

پرتال جامع علوم انسانی

ترویج تفکرات مسیحی و یهودی و تربیت یافتن شاگردان ایرانی توسط مریبان و اساتید فرنگی یا خودباخته و تحت تأثیر محافل فراماسونری و مسیحی آنچنان بستری را فراهم آورد که طی چند دهه نشانه‌ها و تفکرات این جماعت، به صورت جدی در ادبیات، هنر و معماری تأثیر خود را به خوبی بر جای گذاشت.

تاریخ گرایش روشنفکران ایران به تفکر نوین غربی از زمان قاجار و با سفر ناصرالدین شاه به فرنگ وارد مرحله جدیدی شد و معماری اروپای جدید به عنوان نماد و نشانه شاخص ماندگار از تفکر نوین غربی مورد توجه شاه قاجار قرار گرفت. با ورود اندیشه‌های غرب به ایران، استفاده از نمادها و رنگ‌ها و نشانه‌های غربی شدت گرفت؛ به طوری که رنگ زرد تند وارد کاشی کاری ایرانی شد که تا پیش از آن با لطافت و زیبایی و آرامش «مسجد شیخ لطف ...» دیده شده بود؛ حتی ناقوس کلیسا به عنوان یک نماد مذهبی وارد اماکن مقدس مسلمانان شد که نمونه بارز آن در «صحن عتیق» آستانه مقدسه حضرت معصومه علیها السلام در قم هنوز باقی است. عکس و مجسمه‌های فرشتگان و ملائک به صورت عریان و کلیسایی هم در اماکن پخش شد.

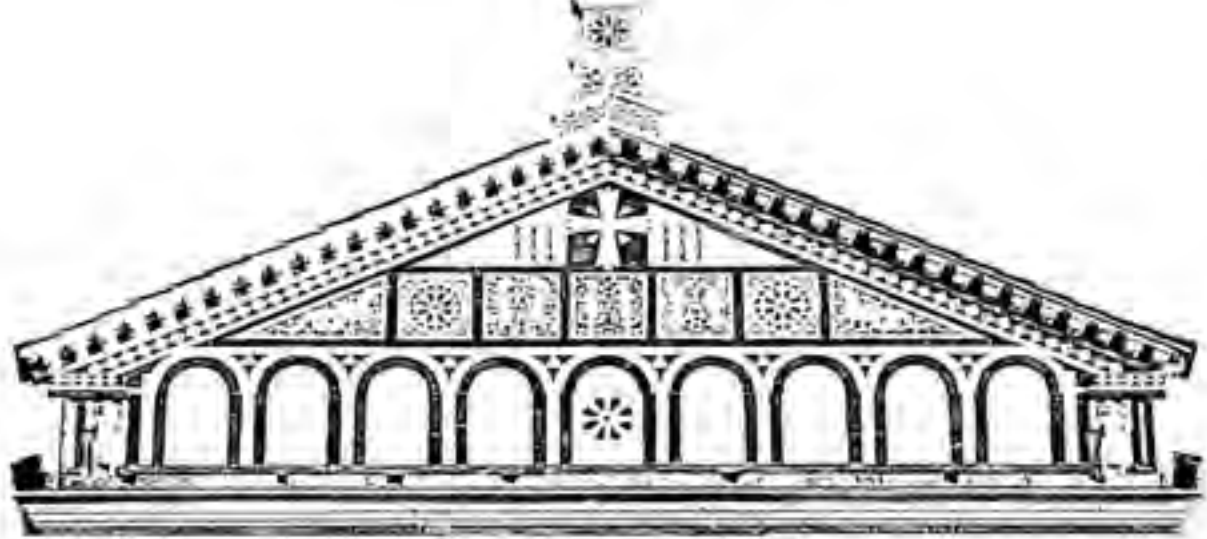
با رشد تکنولوژی و گرایش روزافزون روشنفکران مسلمان به دنیای غرب، فرهنگ و تمدن و نحوه نگرش آنها به پدیده‌ها نیز به منزله وحی منزل شد. نحوه ساخت و سازها و شهرسازی و بناها و سبک‌های طراحی فضا نیز در دنباله‌روی از آنها تعریف شد و معمار ایرانی که خود خالق اثرهای جاوید و ماندگاری مانند «نقش جهان» بود به عنوان واپس‌گرا از پهنه تفکر معماران جوان حذف شد و در آتلیه‌ها فقط به عنوان تاریخی که باید برای گذشتگان دیده شود و دیگر قابل اجرا نیست، یاد می‌شد.

معماری ایرانی پس از ورود به دوران جاهلیت مدرن و خودباختگی، از درون‌گرایی به برون‌گرایی افراطی لغزید. سازماندهی درونی فضاهای زیستی که مبتنی بر اصل رعایت حریم و حجاب و بیرونی‌اند، بر اساس انگاره‌های دینی و سنتی خانواده ایرانی سازماندهی می‌شد که به تقلید افراطی از نوع سازماندهی فضایی غرب، باورها و اعتقادات حاکم بر معماری اسلامی و افتخار به آنان مورد هجوم بی‌امان روشنفکران غربزده قرار گرفت؛ اگرچه اراده سیاسی حاکم بر دوران پهلوی اول و دوم به عنوان تشدید کننده این روند را نمی‌توان از نظر دور داشت.

در عصر ناصرالدین شاه قاجار عکس‌های بناهای غربی و دستاوردهای فرنگ جزو افتخارات قلمداد شد و به تدریج نماهای خانه‌ها رنگ و بوی المان‌های معماری غرب را گرفت؛ حتی از عناصری مانند «نستوری» که براساس تثلیث بنا شده است و به شکل مثلثی است که پدر، پسر، روح القدس را تداعی می‌کند و در بناهای روم باستان و یونان قدیم دیده می‌شود، به عنوان سوغات فرنگ وارد معماری ایران شد.

چرخ وابستگی، سرعت بیشتری می‌گرفت. باید به کسانی که در جستجوی عوامل انحطاط معماری و شهرسازی ایرانی‌اند، گفت که ابتدا به اندیشه طراحان و معماران غربزده و خودباخته پردازند. آنان عامل اصلی انحراف و انحطاط معماری ایرانی بوده‌اند. البته سیاست‌های نظام‌های حاکم نیز تشویق کننده و حامی این گروه شدند؛ به گونه‌ای که «دادگستری تهران» در جنگ جهانی دوم شبیه صلیب شکسته طراحی می‌شود. چون رضاخان با گرایش به آلمان‌ها دست آنها را در ساخت تک بناهای شاخص ملی باز

عمیق از اصول حاکم بر جهان هستی دور باشد. خلقت هستی و عناصر موجود در آن بهترین الگو در پیش روی هنرمندان و معماران است. هر یک از پدیده‌های عالم، علاوه بر رعایت اصل عدالت، اصول هنری متناسب با ظرفیت و کارکرد خود را از خدای متعال دریافت کرده‌اند؛ اصولی همچون تعادل و توازن، کثرت و وحدت و کلّ و جزء. در این شرایط میلیاردی پدیده زنده و جاری از هزاران سال، در پیش روی بشر است و در حالی که اصول حاکم بر پدیده‌های جهان هستی مدون و مشخص در صدها جلد کتاب و سخنرانی ارائه شده است، آیا بهانه در دست نداشتن مبانی لازم برای توسعه و احیاء تفکر معماری اسلامی را می‌توان پذیرفت؟

پس از جنگ جهانی دوم و رشد نهضت‌های سوسیالیستی در پهنه معماری و ضرورت انبوه‌سازی و تأثیرات زیاد دیدگاه سوسیالیستی بر یکسان‌سازی، پدیده مدرنیته پا به عرصه معماری و شهرسازی گذاشت. سردمدار این تفکر فردی به نام «لوکور بوزیه» بود که سبک جدیدی در طراحی پایه‌گذاری کرد. افکار او که منبعث از تفکرات بیانیه آتن و سوسیالیسم بود بیانگر یکسان‌سازی و صنعتی‌سازی در معماری بود. او همچنین به تفوق و برتری آسمان‌خراش‌ها بر کلیساها، بدون توجه به فرهنگ‌ها اعتقاد داشت. از آنجا که تئوری‌های بنیادی جنبش مدرنیسم هیچ ارتباطی با فطرت‌ها و فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلف نداشت، این سبک به زودی با

رهبری در اسفند ۸۴ در دیدار با شهردار و اعضای شورای شهر تهران در مورد احیاء شهرسازی و معماری اسلامی، متأسفانه در پس هیاهوهای مدگرایانه خودباخته به خوبی تبیین نشد و مدام تبلیغ شد که زمان استفاده از اندیشه‌های اسلامی در پهنه معماری و شهرسازی سپری شده است.

روشنفکران بر این باورند که با حضور تکنولوژی، دیگر سخن گفتن از معماری اسلامی معنا نداشته و دنیا متحول شده و انفجار اطلاعات، انفجار فرهنگ‌ها و تمدن‌ها را هم در پی دارد. آنها کوشیدند و انمود کنند که مقاومت بیهوده است؛ ولی آیا معمار مسلمان می‌تواند در طراحی، بدون تأثیرات

می‌گذارد. همچنین فضاهای کلیسایی در برخی مکان‌های قدسی ما حضور می‌یابد. از عوامل دیگری که در نفوذ معماری غربی در ایران دوره قاجار و پهلوی دخیل بودند، می‌توان به عامل سودآوری و زراندوزی اشاره کرد. نگاهی هرچند اجمالی به تاریخچه سبک‌های معماری و شهرسازی می‌تواند اذهان آگاه و جست و جوگر را به حقیقت نزدیک‌تر سازد؛ همه این عوامل در کنار هم و ظهور و بروز کامپیوتر و اینترنت به عنوان تسهیل‌کننده ارتباطات، در سالیان اخیر و توزیع تفکرات مدرنیته غربی با اندیشه جهانی‌سازی و دهکده جهانی می‌تواند عامل اساسی در هجوم و گسترش

تفکرات غیر ایرانی و معماری غربی باشد؛ به نحوی که با فشردن یک کلید می‌توان به اعماق معماری جهان رفت و به مدد سیاست‌های کپی کاری که در جهان سوم به شدت مد شده است، سیر نزولی را به سرعت طی کرد. آنچه حاصل می‌شود همه به تبعیت محض از مد روز دعوت می‌شوند؛ به طوری که در تهران، برج آزادی فیلاذلفیای آمریکا، در میدان آرژانتین عیناً کپی می‌شود و با این استدلال که «نظر مهندس و معمار این بوده و آزادی طراحی ایجاب می‌کند و...!!» زشتی و قبح چنین طراحی‌هایی به تدریج رنگ می‌بازد؛ تا جایی که خانواده‌های شهدای لبنان بعد از بازدید از تهران می‌گویند: «هیچ اثری از شهرسازی اسلامی در تهران ندیدیم!»

هشدار به موقع مقام معظم

بارشد تکنولوژی و گرایش روز افزون روشنفکران مسلمان به دنیای غرب، فرهنگ و تمدن و نحوه نگرش آنها به پدیده‌ها نیز به منزله وحی منزل شد.

عربانی و بی‌حجابی، اسراف و تبذیر، ورود نشانه‌های یهود و نصارا، بی‌توجهی به آداب و رسوم زندگی اجتماعی، عدم تنظیم و تطبیق سازه‌ها بر اساس مسیر قبله و دیگر معایب سازه‌ها، دست آورد نگاه غربزده روشنفکران جامعه و ترویج و گسترش آن در سطح توده‌های اجتماعی است.

اعتراض‌های متعددی روبرو شد و به انحطاط رفت؛ به نحوی که در آمریکا بسیاری از ساختمان‌های جنبش مدرنیسم تخریب و نابود شد و پس از آن جنبش پسامدرن با گلچینی‌گزینشی از المان‌های فرهنگ‌ها [ولی با ماهیت مدرنیسم] متولد شد، اما آن هم آرامش را به دنیای معماری بازنگرداند. آنها می‌گفتند از سبک‌های کلاسیک

و سنتی خسته شده‌اند. پس از مقاومت ملت‌ها در مقابل دیدگاه تحمیلی مدرنیسم، مدتی به صورت التقاطی و منافقانه دوام آورد، ولی پایدار نماند. از آن به بعد با رشد تکنولوژی، طراح و سازنده هر چه خواست ساخت و نام و سبک جدید بر خود گذاشت؛ و سبک‌هایی چون نیهیلیسم و دکومستراکتیو (Decomstruction) را متولد کرد. رشد تکنولوژی، فرزند دیگری به نام‌های تک به وجود آورد که یک دندان فروچه جدید به عزت و ارزشمندی انسان بود. در این میان، معدود آرشیتکت‌هایی بودند که طراحی انسانی را ادامه دادند و این خط را زنده نگه‌داشتند. سازگاری با طبیعت و احترام به تناسبات انسانی و رعایت حرمت و حریم‌ها گاه‌گاهی درافکار آرشیتکت‌ها دیده می‌شود.

از طرفی، تفکرات مدگرایانه مبتنی بر خودباختگی براساس مبانی به وجود آوردگان با تبلیغ فرهنگ اسراف و تبذیر و نماهای مردم فریب و پرزرق و برق منجر به فرهنگ خودنمایی و به رخ کشیدن و فخر فروشی و در نهایت، تحقیر آدمی می‌گردد. در تفکر مدگرایانه رعایت حقوق فطری آدمیان و بهره‌برداران ملاک نیست، بلکه معماری و شهرسازی، پهنه عرض اندام تمایلات و سلاقی شخصی طراح می‌شود.

گاهی این تفکر با مطرح کردن مصالح ساختمانی گران قیمت و کمیاب، چرخه فخر فروشی و برتری‌طلبی و اسراف و تبذیر را تشدید می‌کند و خودباختگی

هشدار به موقع مقام معظم رهبری در اسفند ۸۴ در دیدار با شهردار و اعضای شورای شهر تهران در مورد احیاء شهرسازی و معماری اسلامی، متأسفانه در پس‌پس‌های مدگرایانه خودباخته به خوبی تبیین نشد و مدام تبلیغ شد که زمان استفاده از اندیشه‌های اسلامی در پهنه معماری و شهرسازی سپری شده است.

به آنجا می‌رسد که سرامیک‌های بسیار مرغوب ایرانی رها می‌شود و سرامیک اسپانیا و ایتالیا که بعضاً از ایران صادر می‌شود و مارک آن کشورها را دارد، بار دیگر با قیمت گزاف خریداری می‌شود.

تغییرات ساختاری در فضاهای داخلی نیز به جایی می‌رسد که حمام شیشه‌ای در فضای نامتجانس و باز گذاشتن دید به داخل آپارتمان‌ها و اتاق‌ها امری عادی شده است و اشراف، امری معمولی و عدم اشراف، امری مخالف مد می‌شود و خلوت و آرامش، حریم و حجاب معماری قدیم منسوخ می‌گردد.

در پهنه بساز و بفروش نیز به دلیل حاکم نبودن دیدگاه دینی، کم‌فروشی، بدفروشی، دیرفروشی و گران‌فروشی و احتکار محصولات ساخته شده، این کالای اساسی مورد نیاز بشر را تبدیل به بورس پر رونقی نموده که سیاست آن در دست بساز - بفروش‌هایی است که جز پر کردن جیب خود، سودای دیگری در سر ندارند. البته گاه اشک تماشای هم می‌ریزند که تأمین‌کننده واقعی مسکن مردم هستند.

ترویج تفکرات مسیحی و یهودی و تربیت یافتن شاگردان ایرانی توسط مریبان و اساتید فرنگی یا خودباخته و تحت تأثیر محافل فراماسونی و مسیحی آنچنان بستری را فراهم آورد که طی چند دهه نشانه‌ها و تفکرات این جماعت، به صورت جدی در ادبیات، هنر و معماری تأثیر خود را به خوبی

بر جای گذاشت. این تأثیرات تا آنجا پیش رفت که به هیچ وجهی پایبندی به دین و آداب و رسوم میهنی در طراحی سازه‌ها توسط معماران پیش‌بینی نشود. معماران و مهندسان جوان امروز ایده‌های نوین روشنفکران بی‌هویت و غرب‌باوران جامعه را در جزئی‌ترین بخش‌های سازه‌ها اجرا می‌نمایند و این در حالی است که معماری ایرانی و اسلامی همچنان بر تارک تاریخ هنر و فرهنگ دنیا می‌درخشد. عریانی و بی‌حجابی، اسراف و تبذیر، ورود نشانه‌های یهود و نصارا، بی‌توجهی به آداب و رسوم زندگی اجتماعی، عدم تنظیم و تطبیق سازه‌ها بر اساس مسیر قبله و دیگر معایب سازه‌ها، دست آورد نگاه غریزه‌روشنفکران جامعه و ترویج و گسترش آن در سطح توده‌های اجتماعی است.

برای رفع این مشکل چه باید کرد؟ خودباوری و بازگشت به خویشتن اسلامی، دانشمندان جوان رادر جدیدترین فن‌آوری‌های دنیا سرآمد ساخته است. از همین رو زمان آن رسیده است که معماران پرورش یافته در دامان انقلاب اسلامی در پهنه معماری و شهرسازی اسلامی نیز بدرخشند. در این میان بر حوزه‌های علمیه و دانشمندان اسلامی است که با بازنگری در مبانی طراحی عالم خلقت و کاربردی کردن آنها خمیرمایه اصلی تفکرات الهی را به معماران جوان این کشور منتقل و آنگاه منتظر تحول در طراحی معماری و شهرسازی باشند. بدون شک؛ بازخوانی مجدد قوانین هنری به کار رفته در عالم خلقت و به کارگیری آن در طراحی سازه‌ها با خلاقیت مهندسان خلاق مسلمان همراه شده و در راستای تکمیل خلاقیت جهان قرار خواهد گرفت.